

Fra forladning til bagladning på samme våben

af E.O.A. Hedegaard - (Chakoten 1969/2)

Indledning

Den 3. juli 1864 satte den preussiske hærs bagladegevær i fægtningen ved Lundby ca. 10 km syd for Aalborg et effektivt punktum for krigshandlingerne i den for Danmark så ulykkelige krig.

Den i aviser og militære fagskrifter Europa over særdeles opsigtsvækkende og meget omtalte kamp mellem et dansk infanterikompani fra Danske Livregiment på ca. 160 mand og et preussisk på 124 mand, der endte med det danske kompagnis totale opløsning, viste med al tydelighed forladegeværets uigenkaldelige sortie i krigshistorien.

Uden her at komme ind på de - særligt af mange civile historikere - fremsatte, overdimensionerede synspunkter om, at det udelukkende var de danske forladegeværer, der var skyld i, at vi tabte krigen, skal her kort redegøres for baggrunden for den feberagtige omstilling af den danske hærs infanteriregimenters bevæbning fra forladning til bagladning, der fandt sted umiddelbart efter krigens afslutning som en følge af den i danske militære og politiske kredse stærkt fremherskende indstilling, der mundede ud i en revanchekrig mod Preussen - evt. i alliance med Frankrig - for at få det tabte land tilbage.

Danmark var efter krigen fattigt, store egne af landet var efter tesen: "Ve de besejrede!" efter ubønhørlige og juridisk aldeles uholdbare krav afstået til Preussen. At hærens store gros, altså infanteriet, behøver da et bagladegevær, der kunne modsvare det preussiske tændnålsgevær M/1841 og 1862, var åbenlyst.

Man ledte med lys og lygte efter et brugeligt system (NB: Der også var billigt!), som kunne afløse den i krigen benyttede tapriffel og miniégeværet, der begge var "fødte" forladegeværer med perkussionslåse (perkussion = slag), og man fandt da på som en foreløbig nødløsning at omdanne forladegeværene til bagladning, en foreteelse af exceptionel karakter i geværets århundredgamle tilværelse.

Tapriflen og miniégeværet

Vi vil her indledningsvis se de to systemer.

Hovedparten af det danske infanteri var i krigen udrustet med tapriflen. Denne var et riflet forladegevær, konstrueret i 1840 af den franske oberst Thouvenin. Før hans konstruktion havde man ved de almindelige, riflede forladegeværer måttet kæmpe med det problem, det var, at få den forfra i løbet indførte kugle til at følge riffelgangenes åbning. Såfremt man gjorde kuglen så stor, at den med besvær lod sig støde ned i løbet af ladestokken, blev denne proces yderligere besværliggjort ved den megen krudtslam, der afsatte sig i løbet fra skud til skud.

Gik man den modsatte vej og gjorde kuglen mindre, ville riffelgangene ikke få lejlighed til at virke, ligesom en del af krudtgassen ville gå tabt og derved give et kortere skud.

I tapriflen kom man på heldig måde ud over problemerne. Man iskruede i bunden af løbet en kraftig ståltap.

Når ladningen skulle foregå, skete det på følgende måde:

Soldaten fattede fra patrontasken en patron (papirpatron), bed spidsen af papiret, hældte krudtet ned i løbet, hvor det lejrede sig om tappen i bunden og stoppede blykuglen (spidsprojektil) ned i løbet. Da projektilets kaliber var mindre end løbets, faldt det ubesværet ned i bunden, hvor det landede på spidsen af tappen. Soldaten fattede derpå ladestokken, der i sin nederste ende havde en konisk udhulning svarende til projektilspidsen, førte denne ned i løbet og gav projektilet et par kraftige stød, der skulle være så kraftige, at projektilet "stukkedes" (c:udviedes) så meget i kaliber, at det ved udskydning trådte ud i riffelgangene, hvorved den ønskede rotation frembragtes. Sluttelig spændte soldaten hanen og anbragte fra en særlig fænghættepung på livremmen en fænghætte på pistonen (c: fænghullet), og geværet var nu klar til skud. Ved aftrækket slog hanen ned på fænghætten, hvis sats detonerede og sendte en ildstråle ind i løbet gennem en ildkanal til krudtladningen, antændte denne, hvorved krudtgassen skabtes og drev kuglen ud.

Miniégeværet, der byggede på det i 1849 af den franske kaptajn Minié konstruerede system, var et såkaldt "selvforcerende" gevær. D.v.s., at der i spidsprojektilet bagtil var udformet en større, konisk fordybning. Ved påtændingen trængte krudtgassens tryk ind i fordybningen og udviede projektilet så meget, at det trådte ud i riffelgangene og herigennem bragtes til rotation. Systemet var et fremskridt fra tapriflens, idet det var betydelig lettere at lade. Soldaten behøvede blot at føre projektilet ned til krudtladningen med ladestokken, og den gentagne bankning med ladestokken, der ofte ødelagde svansskruens gevind, var overflødig.

Den preussiske hærs infanteri var hovedsagelig bevæbnet med tændnålsgeværet M/1841, der havde visér svarende til afstandene 300, 400, 500 og 700 skridt. Det var et riflet bagladegevær, hvis påtændingssystem i hovedsagen var baseret på en lang tændnål (c: slagstift), der ved aftrækket dreves frem bagfra gennem papirpatronen og ind i fænghætten, der sad forrest i patronen, og den sædvanlige proces, der drev projektilet ud, foregik.

Af ulemper ved tapriflen kan anføres den langsomme og omstændelige ladning, hvor træfningen bl.a. afhang af hvert skuds "ansætning" i løbet, der skulle være ens fra gang til gang. Dette kunne selvsagt ofte ikke effektueres pga. f.eks. soldatens manglende færdighed i våbenbetjening samt mulige nervøsitet. At ladning, projektil og fænghætte ikke var samlet i en enhedspatron, var begribeligvis en betydelig ulempe. Hvis soldaten rystede på hånden og spildte lidt krudt, blev skuddene uens lange, ligesom kolde, stive fingre nemt kunne tabe den lille kobberfænghætte. Samtidig gav forladegeværene mulighed for "dobbeltladning", idet soldaten måske i nervøsitet ladede sit i forvejen ladte gevær. Et sådant skud ville blive ganske uberegneligt, eller piben ville sprænges. (Blandt 24.000 forladegeværer, der blev opsamlet

på slagmarken ved Gettysburg i 1863 under den nordamerikanske borgerkrig, var ca. 3/4 ladte med 2 eller flere skud, enkelte endda med mere end lo skud!)

Hvad det betød under fægtning, at skytten måtte rejse sig op eller i hvert fald knæle for at komme til at bruge ladestokken, siger sig selv.

Heroverfor kunne det preussiske tændnålsgevær lades i liggende stilling, hvilket gav skytten mulighed for at afgive betydeligt flere skud pr. tidsenhed end danskeren, der ydermere ved sine oprejste stillinger dannede fortrinlige mål for den liggende preusser. Ligeledes var muligheden for "dobbeltladning" udelukket ved bagladegeværet, idet skytten efter ethvert skud måtte åbne låsen for ny indføring, hvorved han så ind i kammeret.

Fotografi af dansk infanterikompagni (afdeling desværre ukendt!) i 1864 bevæbnet med taprifler med påsatte døllebajonetter.

Billedet er taget af en fotograf Schrøder fra København på Als i foråret efter Dybbøls fald den 18. april. Bag højre fløjunderofficer (en underkorporal) ses en menig med sikret gevær ("hanen i ro"). Bemærk den karakteristiske, totale mangel på pressefolder i bukserne, ikke en uafvendelig følge af feltlivet, men pressefolder kom først på mode i begyndelsen af dette århundrede.

Efter originalfoto i kgl. hoffotograf Elfelts arkiv.

M.h.t. rækkevidde stod de to våben omtrent lige. Tapriflernes virksomme skudvidde regnedes sædvanligvis til 600 alen (1 alen = 0,6211 m), selvom der foreligger vidnesbyrd om, at vor infanteriild kunne være virksom på ca. 8-900 alen, hvilket vil sige, at man lejlighedsvis endog kunne få det fjendtlige artilleri inden for rækkevidde. Heroverfor stod tændnålsgeværet med 100 alen.

Imidlertid var den raserende skudbane for stående mand for tapriflen 363, for miniégeværet 401 og for tændnålsgeværet 419 alen. Her lå altså bagladegeværet klart i spidsen. Det bør dog nævnes, at tændnålsgeværets visér var betydeligt ringere end det danske bue- og galgevisér. Derfor var den preussiske infanterist nødt til udenad at lære en såkaldt "Haltezettel" (c: valg af retningspunkt), svarende til de forskellige afstande. F.eks. svarede den lille visérklaps kærve til afstandene 300, 350 og 400 alen, idet der da skulle sigtes mod henholdsvis livrem, ansigt eller hovedbeklædning. Dette system udkrævede lang tids grundig indeksercering, men det var jo netop den preussiske hærs store fordel med dens lange værnepligt.

Selvom tændnålsgeværet også var behæftet med visse ulemper, f.eks. relativt ofte udbrænding af tændnålen, var det, der trådte mest i forgrunden, altså ikke rækkevidde eller gennemslagskraft, men skudhastigheden. Den preussiske skydeuddannelse krævede en skudhastighed på 6 - 8 i skud pr. minut, medens forladegeværets ikke oversteg 1 ½ pr. minut. Denne kolossale ildkraft kom uhyggeligt klart frem i

fægtningen ved Lundby, hvor den preussiske kompagnichef ventede med sit ildoverfald, indtil danskerne var ca. 110 m væk. Da de preussiske infanteristers våbenbetjening i den grad var "banket" ind i kroppen på dem, var de næsten alle lige lang tid om at genlade, hvorfor deres skud faldt næsten som 3 salver omtrent på afstandene 165, 110 og 15 m, på hvilken sidste afstand det danske kompagnis angreb brød sammen.

Udviklingen i Danmark efter 1864

Den danske hærledelse havde denne affære i klar erindring sammen med 8. Brigades heroiske, men forgæves modangreb mod Dybbøl Mølle den 18. april 1864, da den efter krigen så sig om efter et acceptabelt bagladegevær. Det viste sig, at tapriflerne og miniégeværene relativt let lod sig omdanne til bagladere efter et af den hollandsk-amerikanske vinhandler Jacob Snider opfundet system.

Dette gik ud på, at den bageste del af piben savedes af, hvorpå der påskruedes en låsestol med en blokmekanisme, der var lejret om en vandret aksel, og som kunne svinges ud for indføring af patronen (messingpatron med randtænding). På blokken var der monteret en fjederbelastet låseknast med fingergreb og udtrækker, ligesom blokken også optog slagbolten, der ved hanens nedslag ramte fænghætten i kanten af hylsteret, hvorved påtændingen fandt sted. Skulle der ske hylstersprængning, kunne krudtgassen undvige gennem et konisk udboret hul i blokken.

At systemet aldrig kunne blive det samme som en "født" bagladers, er åbenbart. Det omdannede gevær fik ej heller nogen lang levetid i infanteriet, idet hæren i forbindelse med hærloven af 1867 antog det amerikanske 11 mm "fødte" bagladegevær af system "Remington", et godt, langtrækkende gevær med visér fra 200 - 2100 m (bruges endnu på Grønland), der vedblev som infanterigevær indtil 1889, da repetergeværet af system "Krag-Jørgensen" med plads til 5 patroner i magasinet indførtes.

67'eren blev tillagt en væsentlig betydning i forbindelse med en evt. revanche krig mod Preussen i alliance med Frankrig. At Napoleon III's gloriøse stormagt, der fejrede så mange triumfer i 1850'erne og 60'erne militært set kun var facade, skulle først krigen 1870-71 vise. Det vidste vi ikke, da vi i 1867 udrangerede de omdannede forladegeværer til fordel for deciderede bagladere, hvorved det danske infanteri fik et våben, der var iblandt de bedste i Europa.

Bibliografi

"Bestemmelser for Infanteriets spredte Fægtning", Kbh. 1860.

"Den dansk-tydske Krig 1864", bd. III, udg. af Generalstaben, Kbh. 1892.

"Exercer-Reglement for det kgl. danske Infanteri", Kbh. 1863.

Hoff, A.: "Håndskydevåben", i Tøjhusmuseets bog om 1864, Kbh. 1964.

Møller, T.: "Gamle danske militærvåben", I, Kbh. 1963.

Peterson, H.L.: "Fra våbnenes skatkammer", Odense u.å.

Ploennies, W. von: "Das Zündnadel-Gewehr", Darmstadt 1865.

Smith, W. H. B., & Joseph E. Smith ~ "Small Arms of the World", Harrisburg, Pa., 1960 ff.
Tøjhusmuseets bog om Trearskrigen, bd. I, Kbh. 1948.